

KÜRTI EMESE

UFO Party

AZ ÚJ SYMPOSION FOLYÓIRAT SZEREPE A MAGYARORSZÁGI NEOAVANTGÁRDBAN

Az *Új Symposion* és a magyarországi neoavantgárd kapcsolata valójában az 1945-ben újraindított, szintén jugoszláviai *Híd* folyóirattal kezdődött. Bori Imre irodalomtörténész *A legújabb magyar líráról* című írásában, amely a lap 1967/12. számában jelent meg, fiatal magyarországi költőket igyekezett elhelyezni az irodalmi kánonban. Köztük olyanokat is, mint Szentjóby Tamás, akit annak ellenére sem közöltek a magyarországi folyóiratok, hogy a kortárs irodalmi modernizmus talán legnagyobb élő költője, Weöres Sándor több alkalommal is kiemelte a fiatal költőgeneráció legtehetségesebbjei közül.¹ Emlékezetes anekdotájában Pilinszky János is fölidézte, mekkora meglepetéssel járt számára a tizenhét éves Szentjóby felfedezése.² Szentjóby azonban az 1966-ban megrendezett első magyarországi happening óta feketelistás szerzőnek minősült Magyarországon, és 1975-ös emigrációjáig versei szinte kizárólag határon túli magyar nyelvű lapokban jelentek meg.³ Ebben a marginalizált helyzetben a *Híd* versmelléklete a hozzá tartozó tanulmánnyal óriási elismerést jelentett a költőnek. Ahogy happener-társának, a szintén költő Altorjay Gábornak megfogalmazta, műveinek értékelése egyszeriben kikerült a magyarországi irodalmi élet keretei közül, ami önmagában elégtétellel töltötte el: „a jugó híd kikiáltott tandorival vasadival a mai magyar líra atyjának alig győzők eleget tenni a szerepnek. öt verset leközöltek a jó öreg ócskákából alig győzőm szégyellni. de azért nagy pofánrúgás ez bent. vili. rá se rántok csak szedem a vadkörtét. értesz, ez kicsit torpedó, hivatalos elismerés a hivatalos elnemismerésben. sülhet a pofákról a bőr a mulasztásért függetlenül a versek minőségétől, mert ki ért ahhoz és ki tudja hátha egy petőfi vagyok és most a jugók leltek rám.”⁴

Az elismerés értékét az sem csökkentette, hogy a megjelent versek, „a jó öreg ócskák” (*Kentaur, Kert, Tornác, Az éji esőzés, Kör*) valójában egy korábbi, 1966 körül lezárt, úgynevezett metafizikus korszakhoz tartoztak. A Pilinszky költészetéhez közel álló versek még illeszkedtek a modernista irodalmi tradícióba, a három évvel később, az *Új Symposion*ban publi-

¹ WEÖRES Sándor nyilatkozata, *Ankét fiatal írókról*. Új Írás, 1969/7. 87.

² *Irodalmi esten*, PARANCS János beszélgetése PILINSZKY Jánossal, Hangfelvétel; Petőfi Irodalmi Múzeum, 1972. október 18.

<http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?docId=0000000876&secId=0000081727&mainContent=true&mode=html>

³ A vajdasági folyóiratok mellett 1970-ben és 1971-ben a párizsi Magyar Műhely publikálta Szentjóby verseit.

⁴ Szentjóby Tamás levele Altorjay Gábornak, 1968. január 29. Ezúton is köszönöm Altorjay Gábornak a levelekbe való betekintés engedélyezését.

kált Szentjóby-szövegek viszont már a neoavantgárd fordulatot tükrözték.⁵ Maga a lap talán a legfontosabb magyar nyelvű orgánus volt, amely már a hatvanas évek végétől befogadta és megjelentette a magyarországi irodalom legradikálisabb szerzőit. Azokat a művészeket, akik nem pusztán költők, hanem akcionisták is voltak, és egy kiterjesztett költészetfelfogásból kiindulva átértelmezték szöveg és vizualitás kapcsolatát. Tanulmányomban a folyóirat korai korszakára koncentrálni olyan kapcsolatokra és epizódokra fókuszálok, amelyek új együttműködések indítottak el a jugoszláviai és a magyarországi neoavantgárd történetében, vagy olyan elmozdulásokat idéztek elő egyes életművekben, amelyek új médiumok adaptációjával, tovább gondolásával jártak együtt. A folyóiratban sokan megjelenhettek a neoavantgárdhoz sorolt magyarországi szerzők közül,⁶ de ebben a rövid szövegben arra a szűk, radikálisnak nevezhető csoportra fókuszálok, amelyet Tolnai Ottóék is kerestek a hatvanas évek végének Budapestjén: Altorjay Gábor, Balaskó Jenő és Szentjóby Tamás költői praxisára, amely jugoszláv oldalról egy ugyancsak provokatív költői nyelvhez, Ladik Katalin performatív költészetéhez kapcsolódott.⁷

A lap politikájában 1967-ben következett be erőteljes nyitás a magyarországi neoavantgárd szerzők felé. Addig inkább – Bori Imre tanulmányainak köszönhetően – a Vajdaságban jelen lévő kassáki konstruktivista tradíciót és baloldali örökséget tartották éberben.⁸ A nyitás jegyében és az *Új Symposion* szerkesztősége nevében Jung Károly titkár 1967. január 27-én figyelemfelhívó levelet küldött szét a budapesti értelmiség köreiből. A levélben kiemelték, hogy a *Híd* mellett a *Symposion* az egyetlen magyar nyelvű irodalmi-kulturális folyóirat, amely nem pusztán vajdasági magyar szerzők, hanem magyarországi irodalmárok műveit is közli. A levél mellé a lap legújabb számát is mellékeltek, és felhívták a figyelmet arra, hogy hivatalos úton, a KULTÚRA Lap és Könyvexport vállalatnál megrendelhető a folyóirat valamennyi, évi 11 száma.⁹ Így a levél némileg árnyalja azt a képet, amely a hatvanas évek mitológiaiájában a kevesek számára elérhető, ágyak alatt rejtgetett szamizdattá avatta a folyóiratot.

⁵ DERÉKY Pál, *A magyar neoavantgárd irodalom: Jelentéstelenítés, szabadság, levegő (lélegzet)*, = *Né/ma? Tanulmányok a magyar neoavantgárd köréből*, szerk. DERÉKY Pál és MÜLLNER András, Budapest, Ráció Kiadó, 2004, 14.

⁶ Erdély Miklós, Hajas Tibor, Beke László, a Pécsi Műhely (Ficzek Ferenc, Halász Károly, Kismányoky Károly, Pinczehelyi Sándor, Szijártó Kálmán) művészei és mások.

⁷ Terjedelmi okokból nem tudok kitérni Szombathy Bálint nem kevésbé fontos szerepére, amelyet a *Symposion* szerkesztőjeként és elméletíróként a hetvenes évek elejétől betöltött. Szombathy írásai fontos tájékoztatást nyújtottak Magyarországon a nemzetközi avantgárd legújabb tendenciáiról. Tanulmányaiban olyan médiumokat (a mail arttól a pecsétművészetten keresztül a konkrét és fónikus költészetig) és művészeket ismertett a lapban, amelyek és akik teljességgel hiányoztak a hivatalos magyarországi diskurzusokból. Szombathynak fontos szerepe volt az általa és a Slavko Matković által alapított Bosch+Bosch csoport, illetve a Pécsi Műhely közötti kapcsolatok kialakulásában is.

⁸ Bori Imre Kassák-tanulmányai az *Új Symposion* 1965/8. és 9-10. számában, Kassák képarchitektúrái az 1966/18. számban jelentek meg, az 1967-es évfolyamban pedig Bori a történeti avantgárd elágazásairól, a szürrealizmusról és az expresszionizmusról publikált esszéket. A Magyarországon főként költőként számon tartott Kassák életművét épp a halála előtti években fedezték fel a neoavantgárd költők és művészek, akik a *Kezdet* című lapjuk tervével keresték föl az idős művészt. Az avantgárd kontinuitás fontos láncszemét jelentették a *Symposion*ban megjelent írások, illetve Bori Imre és Körner Éva közös kötete (*Kassák irodalma és festészete*, Magvető, Budapest, 1967), melyet még maga Kassák is olvasott, de már csak halála után jelent meg.

⁹ Jung Károly levele megtalálható dr. Végh László archívumában.

Ahogy Altorjay Gábor 1967-es levélvázlata is mutatja, más külföldi folyóiratokhoz hasonlóan az *Új Symposion* is megrendelhető volt Magyarországon a hatvanas években:

„Kedves Jung Károly,

amikor megkaptam az *Új Symposion* 11 számát, szinte boldoggá tett, hogy létezik egy ilyen magyar nyelvű folyóirat. Valaha elküldtem néhány írást a *Hídnak*, melyet válaszra sem méltattak, így a *Symposion* láttán még egyszer eszembe jutott, hogy küldenem kellene Önök-höz is, mivel itthon meg sem próbálkozom megjelenéssel. Másfél hónapja küldtem 4-5 írást, válasz nem jött, talán nem is jutott el a laphoz. Most azért írok, mert csupán fel szeretném hívni a figyelmüket arra, hogy érdekes anyagom van a legújabb avantgardista törekvésekről, a magyarországi happeningekről (fotók, fordítások) stb.”¹⁰ Altorjay úgy látta, hogy a *Symposion* az egyetlen folyóirat, amely megfelelő kontextust képes nyújtani a Szentjóbbyval közös happening-tevékenységük publikálásához. A levél nem sokkal azután keletkezett, hogy 1967 decemberében Altorjay „*Aranyvasárnap 1969*” címmel, Erdély Miklós bevonásával újabb eseményt rendezett Budapesten.¹¹ Akkorra a magyarországi közvélemény és kultúrpolitika is értesült arról, hogy a happeninggel egy olyan – költészeti és zenei eredetű – médium jelent meg a nemhivatalos térfélen, amelynek nem voltak előzményei a magyarországi kultúrában. A hidegháborús kultúrpolitika és titkosszolgálat agresszív reakciójának célpontjában éppen ezért a happening idegensége, az amerikai happening és fluxus gyakorlatokkal, elsősorban John Cage és Allan Kaprow akcionizmusával való rokonsága állt. Ezekről a nemzetközi fejleményekről a magyarországi akcionistáknak valójában csak kevés, közvetett információjuk volt. Altorjay és Szentjóbby működésének hátterében a modernista művészeti praxisokkal való leszámolás szándéka és a hagyományos művészi normatívák tagadása állt, melyet megelőzött a hagyományos versstruktúrák lebontása, és a neoavantgárdra jellemző rontott szövegek, vizuális jelek és szubjektum-tagadó elemek beemelése a versbe.¹²

Talán Altorjay levelének is köszönhetően jutott el Újvidékre a happening és a fiatal költők híre, mindenesetre Tolnai Ottó 1967-es budapesti *Útinaplójában* már háttérinformációkra hivatkozott, amikor a kávéházi undergroundban kutatott utánuk. „A Hungáriában fiatal, hogy úgy mondjam egészen fiatal magyar költők után szimatolok. Egyszerűen és elsősorban azért, mert szörnyen kíváncsi vagyok a velem egyidős és tőlem fiatalabb magyarországi verselőkre. A folyóiratokban hiába kutat utánuk az ember, pedig mindig éreztem, létezni kell egyfajta költészetnek, amit annyira hiányolok, nem csak itt, nálunk is. Minél jobban éreztem hiányukat, annál jobban meggyőződtem létezésükről. Néhánnyal, több mint valószínű, épp a tehetetelenebbekkel, már volt kapcsolatunk. A kávéházban, utánuk érdeklődni, éppen az ő asztalukhoz lépek. Kezdet címen folyóiratot szándékoznak indítani. Állítólag Kassák el is vállalta volna a folyóirat szerkesztését. Persze a dolog valahogy, valahol, mint ahogy az lenni szokott, elakadt, megfeneklett.”¹³

Tolnai Weöres Sándoréknak is beszámolt a „Kezdetes” költők felfedezéséről és arról, hogy bár hangjátékukat hallotta, happeningjükön nem vett részt. Naplójába bemásolt néhá-

¹⁰ Artpool Művészetkutató Központ, kézirat.

¹¹ ALTORJAY Gábor, „*Aranyvasárnap 1969*” (PRAE-ANTIMOTIVUM) happening. Erdély Miklós pincéje, Virágárok u. 6/b, Budapest, 1966. december 27.

¹² KÜRTI Emese, *A szabadság anti-esztétikája: Az első magyarországi happening*. Exindex folyóirat, 2015. aug. 24. <http://exindex.hu/index.php?l=hu&page=3&id=967>

¹³ TOLNAI Ottó, *Útinapló*, Híd, 1967/6., 532.

nyat azokból a versekből, amelyeket már Bori Imre is publikált a *Híd*-ban. Tolnai valószínűleg az új médiumokra fókuszált, vagy nem volt alkalma megismerni azokat az újabb verseket, amelyek Szentjóby esetében már a „metafizikus” korszak után keletkeztek. Szentjóby 1966-67-ben keletkezett experimentális képversei és vers-képei széles spektrumon mozogtak a tisztán szöveges versektől (azon belül is a leíró jellegű szabad versektől a felszólító módban írt minimalista fluxus partitúrákig) a vizuális elemet a szöveggel kombináló képversekig. Tolnai a kiterjesztett költészetfogalomból levezetett happeninggel azonosította az új generáció megjelenését, és 1968-as vitáirásában már épp azért marasztalta el Bori Imrét, mert nem figyelt föl a neoavantgárd fordulatra az irodalomban.¹⁴ Maga is generációváltó szerzőként azzal vádolta Borit, hogy a babitsi hagyomány normájának „áldozatul esve” nem vette észre a költészeti paradigmaváltást a fiatal magyarországi költőknél. A paradigmaváltást pedig épp az első magyarországi happening, *Az ebéd* megrendezésével kapcsolta össze, melynek leírását szövegének mellékleteként közölte. Bár nem tüntette föl a szövegben, hogy a leírás Altorjay Gábortól származik, aki egy évvel az esemény után rekonstruálta az eseményeket, valójában ez volt a happening egyetlen, nyomtatásban megjelent autentikus leírása.¹⁵

1968-ra a *Symposion* és a magyarországi neoavantgárd közötti kapcsolatok intenzívebbé váltak. Jung Károly: *Jelentés a Hungáriában tett legújabb családi expedíciókról* című szabadverse a lap 1968/39–40. számában jelent meg. A Hungária kávéház, ahogy Tolnai Ottó *Úti naplójából* is kiderül, a Kárpátia és a Muskátlai presszó mellett az underground költők egyik törzshelye volt. A vers néhány sorba sűríti a magyarországi irodalmi élet spektrumát a Kádár-korszak egyik leginkább támogatott szerzőjétől, a volt AVH-s tiszt krimiíró Berkesi Andrástól a hippisedő Budapesten is szakállat növesztett fiatal neoavantgardistákig, akikre az idézet utolsó sora utal:

„...már harmadszor megyünk be a könyvkereskedésekbe
százforintosaim láttán a hölgy berkesi andrást kínál
ám én továbbra is maradok kassáknál
ide is szakállasan érkeznek el a csodák...”¹⁶

Altorjay Gábor 1967 őszen Nyugat-Németországba emigrált, ahol hamarosan a német fluxus emblemikus művésze, Wolf Vostell körébe kapcsolódott be, akivel még Budapesten fölvette a kapcsolatot. Szentjóby másik költő barátja, Koncz Csaba 1968-ban emigrált Jugoszlávián keresztül, Ausztria érintésével Párizsba, amiben az *Új Symposion* szerkesztősége volt a segítségére. Ladik Katalin szerint a lap sok magyar értelmiséginek segített hasonlóképpen: ő maga hetekre befogadta lakásába az emigrálókat, akik Zágrábon keresztül utaztak Nyugat-

¹⁴ TOLNAI OTTÓ, *Néhány megjegyzés Bori Imre a legújabb magyar líráról című írásához*, *Új Symposion*, 34. sz., 1968. február.

¹⁵ Uo. Altorjay Gábor leírása újraközölve: RECZETÁR ÁGNES (szerk.): *A magyar neoavantgárd első generációja 1965-72*, Szombathelyi Képtár (rendezte: FABÉNYI JULIA), kat., Szombathely, 1998, 15. Altorjay két, 1963-ban és 1964-ben keletkezett konkrét verse végül a *Symposion* 1969/47. számában jelent meg, BÁNYAI JÁNOS, *A konkrét vers* című elemzésének illusztrációjaként, Jochen Gerz, Hans Clavin, Milos Urbasek, Tolnai Ottó és mások vizuális verseivel együtt.

¹⁶ JUNG KÁROLY, *Jelentés a Hungáriában tett legújabb családi expedíciókról*, *Új Symposion*, 1968/39–40., 16. Az idézet utolsó sora Kassák Lajos *A ló meghal a madarak kirepülnek* című versére is utal: „hozám szakállasan és vakolatlanul érnek el a csodák.”
<http://mek.oszk.hu/01400/01446/01446.htm#1>

Európába.¹⁷ Koncz Csaba egy autó csomagtartójában és egy üveg Sligovica társaságában, a *Symposion* szerkesztőségétől kapott cím és honorárium segítségével jutott el Ausztriába. Koncz francia szürrealizmust idéző absztrakt fotográfiái nem jelenhettek meg Magyarországon, holott egy új fotográfiai nyelv megképződését jelezték. „És mielőtt még ott voltam az *Új Symposion*nál, akkor ők egy csomó képet meg verset vettek át tőlem. És azokat nyilván akkor meg is jelentették az *Új Symposion*ban. Sőt, hát azért még pénzt, ugye, rögtön kaptam is, ami nagyon segített nekem, mert hogy volt valamennyi pénz, amikor megérkeztem Ausztriába.”¹⁸ – idézte fel később Koncz. A képek valóban meg is jelentek az *Új Symposion* 1968/39–40. számában „fotografika” megjelöléssel, ami talán a legpontosabb mediális meghatározás ezekre a művekre.¹⁹

Barátai távozásával Szentjóby a limitált léptékű budapesti underground összefogásával próbálkozott, leginkább Erdély Miklóssal, Balaskó Jenővel szervezett közös eseményeket, és egy költészeti antológia megjelenetését tervezte. A forrásokból az derül ki, hogy az antológia kiadásával az újvidéki Forumnál próbálkozott, de a Forum csak az Európa Kiadó által engedélyezett könyvet jelentethet meg, így nem sikerült megkerülni a magyarországi cenzúrát. Mint Altorjaynak írta, a *Híd* segítségével bízott, és abban, hogy az 1968 januárjában épp Budapesten tartózkodó Ács Károllyal, a folyóirat akkori főszerkesztőjével meg tudja beszélni a lehetőségeket.²⁰ Az antológia végül nem jelent meg, Szentjóby kapcsolata az újvidéki orgánnumokkal mégis szorosabbra fűződött, olyannyira, hogy a *Symposion*hoz más szerzőket is beajánlott. Ezekben az években a legfontosabb magyarországi szellemi kapcsolata Hamvas Béla volt, akinek a korrupció valóságáról és a párhuzamos realitás megkonstruálásáról szóló tézisei meghatározó módon inspirálták Szentjóby ezoterikus, alkímiai Paralel Kurzus Programját. Altorjay és Szentjóby már 1964-65-ben is szamizdatban terjesztette az indigóval sokszorosított Hamvas-kéziratokat, amelyek a Lukács Györggyel való elméleti vita következtében Magyarországon ugyancsak nem jelenhettek meg nyomtatásban. Egyik találkozásuk alkalmával Szentjóby följánlotta Hamvasnak, hogy közbenjár az újvidéki lapnál írásainak publikálása ügyében: „én felajánlottam hogy mert a simpozionnal megbeszéltem még hónapokkal ezelőtt, elküldeném és elintézném esszéit, ha ő is akarja.”²¹ Hamvas el is fogadta a lehetőséget és beleegyezett a megjelenésbe, de az esszéknek nincs nyomuk a folyóiratban, ami nagy valószínűséggel a teoretikus hirtelen bekövetkezett halálával magyarázható.

A *Symposion* és a magyarországi költők közötti kapcsolat (kommunikáció) ugyanakkor nem volt teljesen zökkenőmentes. Magyarországról nézve a Symposionisták privilegizált helyzetben voltak a jóval liberálisabb gazdasági-kulturális helyzetük miatt, ezért az „anyaországiak” némi nyomást, sőt, elvárásokat is támasztottak a lappal szemben. A megjelenésre kiéhezett underground költők kéziratokkal halmozták el a Budapesten rendszeresen vizitáló

¹⁷ Így például Kántor István (Monty Cantsin) vagy Molnár Gergely felesége is nála lakott egy ideig. (Ladik Katalin közlése)

¹⁸ KONCZ Csaba, *Interjú Koncz Csabával*. Készült: 2005. november 28. Az 1956-os Intézet Oral History Archívumának készítette: Szilágyi Sándor

¹⁹ *Új Symposion*, 1968/39-40. (július-augusztus)

²⁰ Szentjóby levele Altorjay Gábornak, 1968. január 29, kézirat. Altorjay Gábor Archívuma, Berlin-Hamburg.

²¹ Szentjóby Tamás levele Altorjay Gábornak, 1968. november 7. Altorjay Gábor Archívuma, Berlin-Hamburg.

szerkesztőket,²² és erős kritikákat fogalmaztak meg a lap szerkesztői politikájával kapcsolatosan. Kevesellték a magyarországi szerzők megjelenését, illetve az avantgárd textusok arányát a folyóiratban. A felek közötti dinamika mikrotörténeti részletei Gion Nándor budapesti naplójából ismerhetők meg. Az író 1970-71 között fél évet töltött Budapesten, majd tapasztalatait az erősen ironikus nyelvezetű *Véres patkányirtás idomított görényekkel* című naplójában foglalta össze, amelyet 1971-től folytatásokban közölt a *Symposion*ban. Ebben írta meg találkozását Balaskó Jenővel és Szentjóbó Tamással, akiket Első és Második Underground költőként aposztrofált a szövegben:

„A két Underground Költőről is beszélnem kell neked, Aranyos. Mind a kettő... De nem, nem így. Az az igazság, hogy nagyon nehéz mesélni róluk. Szóval összefutottam a két Underground Költővel. Hírből már ismertem őket, meg ők is engem. Egyszer a *Symposion*ban közöltünk is tőlük verseket, emlékszem, és akkor dühös is voltam amiatt, hogy túl nagy teret szentelünk nekik, és erre, alighogy összefutunk Pesten, alighogy bemutatkozunk egymásnak, hát nem mindjárt rám támadnak, hogy tönkretettük, meghamisítottuk a verseiket, mert ügyetlenül, és rosszul tördeltük be őket, meg ilyesmi. Állatira pipa lettem, ahogy azt itt Pesten mondanák, és azon nyomban közöltem velük, hogy méltatlankodásukról már Újvidéken is hallottam, és hogy akkor azt mondtam: 'azok a szarháziak örülhetnek, hogy egyáltalán közöltünk tőlük valamit' és hogy nagyjából most is ez a véleményem. Akkor az Első Underground költő elővette táskájából az Új *Symposion*nak azt a számát, amelyben valamikor megjelentek a versei, szétteregette az asztalon – a Kárpátiában ültünk egy félreeső asztalnál-, és úgy magyarázta a maga igazát, és azt bizonygatta, hogy a versei egészen mások és sokkal jobbak olyan formában, ahogy ő megírta, és kimondottan rosszak így, ahogyan mi a *Symposion*ban betördeltük őket”.²³

Szentjóbó és Balaskó versei két szám különbséggel, a lap 1970/59, illetve 1970/71 számában jelentek meg. Szentjóbó műveit nagy formátumú, kihajtogatható plakátmellékletként tördelték, főként az újabb, 1968 körül keletkezett versekből, amelyek a diákmozgalmakra való utalásokkal is jelezték a költő „balra tolódását”. Ebben nem csak a németországi újbalsók és anarchisták közé beilleszkedő Altörjajnak, hanem a '68-as eseményekről rendszeresen beszámoló, a forradalom teoretikusainak (Herbert Marcuse, Ernst Bloch) szövegeit közlő *Symposion*nak is fontos szerepe lehetett.²⁴ A ciklusba rendezett versek között vannak rövidebb, a minimalista fluxus-instrukciók szellemiségében alkotott szövegek, illetve még a Buta

²² „...politizálás helyett inkább az irodalmi körökben kezdtem nyüzsgögni, megismerkedtem néhány ifjú zsenivel, s nagy ostobán még afféle szerkesztőcskét is játszottam, aminek az lett a szomorú következménye, hogy elhalmoztak egy rakás kézirattal, amit az *Új Symposion*ban reméltek nyomtatásban viszontlátni.” *Véres patkányirtás*, 149. Ugyanerről az élményéről számolt be Csernik Attila, a Bosch+Bosch csoport tagja és a *Képes Ifjúság* egykori szerkesztője is, aki a rá nehezedő elvárások miatt lazított a magyarországi kapcsolatain. Csernik Attila szóbeli közlése.

²³ *Véres patkányirtás*, 130–131. Hasonlóan emlékszik vissza Tolnai Ottó is Szentjóbó kritikus reakciójára illetve költői szerepére: „Szentjóbóyról is mesélhetnék, akinek a *Symposion*ban külön plakátot készítettünk, szinte egy kis kötetre való anyaggal. Amikor találkoztam vele, rá jellemző módon – ezt akkor is becsültem benne, és most is – nem azt mondta, hogy köszönöm, hanem a betűtípus így vagy úgy, jobb lett volna, ha másmilyen betűkkel nyomjuk... Vele többször találkoztam, az avantgárd hosszú, szókehajú arkangyalát láttam benne. Fontos lenne az ő költészetét is beemelni, legalább annyira, mint Erdélyét, Bálint Pistiét...” TOLNAI OTTÓ, *Költő disznósírból: Egy rádióinterjú regénye*. Kérdező: Parti Nagy Lajos, Pozsony, Kalligram, 2004, 375.

²⁴ TAKÁTS József, *Avantgárd utazások*. Jelenkor, 2011. 54. évf. 9. sz. 935–945.

Költők Körében²⁵ készült, leíró jellegű antiversek is. Balaskó, aki Szentjóbhoz hasonlóan többszörösen marginális helyzetben lévő, politikai megfigyelés alá eső szerző volt, lírai szabadverseket és politikai tartalmú szövegeket publikált négy oldalon keresztül a folyóiratban. Magyarországi viszonylatban – Tandori Dezső verseit leszámítva – nem igazán volt adekvát kontextusuk ezeknek a szövegeknek, sokkal inkább Tolnai Ottó, Domonkos István és Ladik Katalin, vagyis a Symposionisták első generációja képezte azt a szellemi környezetet, amelybe beletartoztak.

Balaskó kézíratait valószínűleg Ladik Katalin juttatta el a folyóirathoz, ugyanis máig megtalálhatók budapesti archívumában. Kettejük kapcsolatának előzményeit egy olyan, közel ötven évvel ezelőtti esemény jelentette, amely Ladik Katalin későbbi életműve szempontjából is meghatározónak bizonyult, és amely a meglévő performatív készítményeket egy határozottabb akcionista irányba mozdította el.²⁶ „Erdély Miklós és Szentjób Tamás 1967 decemberében a Jugoszláviában megjelenő *Új Symposion* folyóirat lapjain találtak rám: egyszer levelet kaptam a *Symposion* szerkesztőségébe, amelynek feladója Szentjób volt, és amelyet rövid idő múlva követett még egy. Szükszavúan bár, de válaszoltam ezekre a formátumukat és tartalmukat tekintve szokatlan levelekre. Sokat kellett gondolkozni, amíg részben megfejtettem őket, vagy legalábbis támpontokat kerestem és találtam hozzájuk, így aztán hasonló modorban tudtam rájuk válaszolni. (...) Néhány hónap levelezés után lassan megfogalmazódott bennünk egy happening lehetősége. Pontosabban egy találkozásé, amely happening formájában zajlott volna le: Budapesten kezdődne, Szentendrén folytatódna és teljesedne be, 1968. május elsején. Fontos a dátum, addig még nem vettem részt csoportos happeningen, s ez mérföldkő volt az életemben.”²⁷ A Ladik által hivatkozott UFO-happening szigorú instrukción alapult, amelyeket követnie kellett attól kezdve, hogy el kellett foglalnia szállodai szobáját, és hogy bizonyos időpontban be kellett szállnia az ismeretlen autóba, amely ismeretlen helyre, Szentendrére szállította. Ladik feladata a helyszínre való megérkezésekor a Dunaparton fekvő, ezüstfóliába csomagolt, azonosítatlan emberi test (Szentjób) kiszabadítása volt, amelyet ő ösztönösen valósított meg.

Ahogy Ladik is visszaemlékezett rá, kettejük levelezésében gyakori motívum volt az UFO téma, mint az űrkorszak egyik toposza.²⁸ Altorjajnak küldött leveleiben az utazásoktól eltiltott, mozgásában korlátozott és egyre kritikusabb Szentjób egyfajta játékot űzött az azonosítatlan objektumok pozitív megjelenésének gondolatából: „neked sok lehetőség van UFO tekintetben, van nyugatnémet lap UFO címmel, láttam két példányt, itt sajnos csak a csehekre, jugókra, románokra hagyatkozhatunk meg arra a szovjet tényre, hogy bizottságot hoztak létre a repülő, azonosítatlan objektumok kivizsg. célb. (...) nagyon várom már az UFÓkat,

²⁵ Altorjay Gábor és Szentjób Tamás egy négyfős baráti társaság tagjaként hozta létre 1965-ben a Buta Költők Köre (BKK) nevű formációt, amelyben adott témára írtak jobbára rendszerkritikus vers-paródiákat. Vö. DÉKEI Krisztina, *A magyar irodalom és képzőművészet néhány kapcsolódási pontja (1965–1974)*, = szerk. KÉKESI Zoltán, PETERNÁK Miklós, *Kép – írás – művészet. Tanulmányok a 19–20. századi képzőművészet és irodalom kapcsolatáról*, Ráció Kiadó, Budapest, 2006, 44–68.

²⁶ Ladik első verseskötete, a *Ballada az ezüstbicikliről* (Forum, 1969) már hanglezemlékkel jelent meg.

²⁷ LADIK Katalin, *Antracit szájrúd*, Magyar Műhely 37. évf. 110–111. sz. 1999, 63.

²⁸ „Tudomásul vettem, hogy levelezésünk egyik alappillére ez a személy, ugyanúgy, mint a gyakran előforduló ufótéma, sőt más érdekes kérdések is, de ezekre most nem térek ki.” Uo.

egyetlen objektív konkrét remény tárgy szín élet jövő”.²⁹ Ahogy Szentjóby azokban az években az avantgardizmus és a jövő metaforájaként használta a szovjet-amerikai űrverseny által fölértékelődött UFO-motívumot, úgy Ladik Katalin saját magára vonatkoztatta az ismeretlen eredetű objektum metaforáját. 1969-től *UFO Party* címmel egy sajátos fónikus performanszt vezetett be a jugoszláviai neoavantgárdba, amely intermediális módon egyesítette a költészetet a zenével és a body art nyelvvel.³⁰ Korai akcionizmusa és az *Ufo-party* cím-adaptációja vállalta a magyarországi neoavantgárd inspirációját, ugyanakkor visszautalt saját minoritáshelyzetére és tevékenységét övező ambivalenciára is a kortárs Jugoszláviában. Mint fogalmazott: „Ez a cím nekem nagyon megfelelt, mert engem akkoriban egy ilyen furcsa lénynek, különecnek tituláltak Jugoszláviában, még ha el is fogadtak, annak ellenére is egy különös jelenség voltam. És az én különösségem valahogy ismeretlen eredetű volt, Jugoszláviában, és még magyar is, még nő is, ez a többszörös deficit, marginalitás, és akkor úgy gondoltam, az UFO ezt kifejezi.”³¹ „Balkán Yoko Onója”, ahogy Lakner László nevezte Ladik Katalint 1970-es budapesti performanszát követően, ezzel az intermediális előadásmóddal vált a nemzetközi neoavantgárd részévé.

Az UFO happening élményére, valamint a Szentjóbyra, Erdély Miklóstra való utalás a későbbiekben is megjelent Ladik Katalin szöveges műveiben, mint ahogy a kapcsolatok sem haltak el 1970 után a magyarországi neoavantgárd és az *Új Symposion* szellemi holdudvara körül. Ladik Katalin a hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején a Fiala Művészek Klubjában bemutatott budapesti performanszaiba Beke Lászlót és Erdély Miklóst is bevonta. Idővel ugyanakkor a magyarországi művészet szabadságfoka is növekedett, és a lap történetében is bekövetkeztek politikai háttérű krízisek, amelyek lazítottak a korábbi szerepeken. Mégis, a hatvanas-hetvenes évek magyarországi neoavantgárdjának recepciója aligha írható meg az *Új Symposion* szerepének értékelése nélkül.

²⁹ Szentjóby Tamás Altörjay Gábornak, 1968. március 6. Altörjay Gábor Archívuma, Berlin–Hamburg.

³⁰ Az *Új Symposion* 1968/35, márciusi számában megjelent Ladik képverseken már szerepelt az UFO party felirat, vagyis Ladik Katalin már az UFO happeningben való részvétele előtt is használta a kifejezést.

³¹ Emese KÜRTI, *Screaming Hole. Poetry, Sound and Action as Intermedia Practice in the Work of Katalin Ladik*, Budapest, acb ResearchLab, 2017, 51.